

Marlena PIEKUT

Zróżnicowanie wydatków na ubezpieczenia w gospodarstwach domowych

Streszczenie. *Celem badania jest ukazanie zróżnicowania wydatków na ubezpieczenia w różnych typach gospodarstw domowych w Polsce. Materiał badawczy stanowią dane z badań budżetów gospodarstw domowych prowadzonych przez GUS w latach 2004 i 2014. Do określenia zależności wydatków na ubezpieczenia od: dochodu rozporządzalnego na osobę, wielkości gospodarstwa domowego, wykształcenia, wieku oraz płci głowy gospodarstwa domowego, grupy społeczno-ekonomicznej gospodarstwa i klasy miejscowości zamieszkania wykorzystano metody analizy korelacji i wariacji.*

Czynnikami najsilniej wpływającymi na wydatki na ubezpieczenia okazały się dochód rozporządzalny na osobę oraz wykształcenie głowy gospodarstwa domowego.

Słowa kluczowe: gospodarstwo domowe, ubezpieczenia, wydatki gospodarstw domowych, typy gospodarstw domowych.

JEL: D12, D14, G22

Rozwój rynku usług ubezpieczeniowych pozytywnie wpływa na wzrost gospodarczy zarówno w gospodarce wysoko rozwiniętej, jak i rozwijającej się oraz ulegającej transformacji (Bednarczyk, 2011a, s. 23). Sterowanie działalnością ubezpieczeniową wymaga wiedzy o czynnikach determinujących decyzje konsumentów co do skorzystania z ubezpieczenia (Śliwiński, 2011, s. 150).

Na aktywność członków gospodarstw domowych na rynku usług ubezpieczeniowych oddziałuje wiele czynników. Można je podzielić na:

- makroekonomiczne: inflacja, bezrobocie, poziom płac, stopy procentowe, dynamika wzrostu PKB, koniunktura gospodarcza, regulacje prawne itp.;
- mikroekonomiczne: wielkość gospodarstwa domowego, wykształcenie, dochody, miejsce zamieszkania, model konsumpcji czy priorytety życiowe (Garczarczyk i Mocek, 2013).

Celem badania omawianego w artykule jest ukazanie zróżnicowania wydatków na ubezpieczenia w różnych typach gospodarstw domowych w Polsce. Przyjęto hipotezę, że determinantami najsilniej oddziałyującymi na wydatki gospodarstw domowych ponoszone na ubezpieczenia są dochód rozporządzalny na osobę oraz wykształcenie głowy gospodarstwa.

Omawiane badanie ma znaczenie dla polityki gospodarczej, praktyki firm ubezpieczeniowych oraz polityki społecznej, gdyż odnosi się do gospodarstw domowych. Aktualność i znaczenie podjętego tematu stają się tym większe, gdy zwróci się uwagę na przemiany demograficzne społeczeństw (starzenie się) oraz prognozy wzrostu dochodów w gospodarstwach domowych.

PRZEGLĄD PIŚMIENICTWA

Literatura dotycząca ubezpieczeń jest bogata i porusza wiele kwestii. Dużą jej część poświęcono zagadnieniom związanym z prawnymi aspektami ubezpieczeń, w tym polemice na temat wprowadzanych zmian prawnych (Kowalewski i Ziemiak, 2015; Bagińska, 2015). Omawiana jest również rola ubezpieczeń w działalności przedsiębiorstw (Bednarczyk i Jańska, 2013; Strupczewski i Thlon, 2014). Część opracowań naukowych skupia się na funkcjonowaniu i wynikach finansowych ubezpieczycieli. Rzadziej podejmuje się tematy wydatków w gospodarstwach domowych w odniesieniu do ubezpieczeń. Niniejszy artykuł jest jednym z nielicznych opracowań (Garczarczyk, Mocek i Skikiewicz, 2014; Musiał, 2015; Wicka, 2015) obrazujących wielkość i udział wydatków na wybrane ubezpieczenia w różnych grupach dochodowych, społeczno-zawodowych i demograficznych gospodarstw domowych.

Kwerenda polskiej literatury przedmiotu dowiodła, że opracowania zagadnień związanych z ubezpieczeniami w gospodarstwach domowych dotyczą ochrony praw konsumentów (Lemkowski, 2002; Adrych-Brzezińska, 2015; Malinowska, 2014) bądź wysokości odszkodowań wypłacanych z tytułu różnych ubezpieczeń przeznaczonych dla gospodarstw domowych.

W literaturze obcojęzycznej pojawiają się publikacje na temat różnic wielkości wydatków ponoszonych w gospodarstwach domowych na ubezpieczenia i czynników je determinujących (Shotick i Showers, 1994; Berekson, 1972).

Badanie omawiane w niniejszym artykule ma wartość weryfikującą charakter popytu na ubezpieczenia w określonym miejscu i czasie.

MATERIAŁ ŹRÓDŁOWY I METODYKA BADANIA

Materiałem badawczym wykorzystanym w badaniu były indywidualne dane z badania budżetów gospodarstw domowych GUS za lata 2004 i 2014. W 2004 r. objęło ono ponad 32 tys. gospodarstw domowych (GUS, 2005), a w 2014 r. — ponad 37 tys. gospodarstw domowych (GUS, 2015).

Według tych danych kategoria wydatków „ubezpieczenia” obejmuje ubezpieczenia związane z:

- mieszkaniem i zamieszkiwaniem (ubezpieczenia mieszkania, głównie jego wyposażenia, ubezpieczenia budynków, garażu, działki i inne);
- zdrowiem (ubezpieczenia od następstw nieszczęśliwych wypadków i chorobowe);
- transportem (ubezpieczenia środków transportu, OC, AC, NW kierowców i pasażerów, ubezpieczenie turystyczne, ubezpieczenie garażu lub miejsca do parkowania niezwiązanego z zamieszkiwaniem);
- pozostałe ubezpieczenia (od odpowiedzialności cywilnej, od szkód wyrządzonych innym osobom, ich życiu, zdrowiu lub mieniu, ubezpieczenie garażu i działki niezwiązane z zamieszkiwaniem i inne).

Do zbadania istotności różnic między średnimi wartościami w poszczególnych grupach zastosowano analizę wariancji jednoczynnikowej. Za poziom, na którym różnice są statystycznie istotne, przyjęto $p \leq 0,05$. Współczynnik F wskazuje na słuszność (lub niesłuszność) odrzucenia hipotezy zerowej o braku istotności tychże różnic. Do zbadania istotności różnic pomiędzy poszczególnymi parami zmiennych zastosowano test Scheffego. Dla każdej porównywalnej pary zmiennych przyjęto wartość prawdopodobieństwa $p < 0,05$. Test Scheffego to najbardziej konserwatywny z testów, w których przeprowadza się porównania typu post-hoc, jego stosowanie skutkuje zatem najmniejszą liczbą istotnych różnic między średnimi (Wątroba, 2004). Jeżeli wykaże on różnice istotne statystycznie, to każdy inny test również.

Do zbadania związku wydatków na ubezpieczenia z cechami gospodarstw domowych wykorzystano stosunki korelacyjne. Miary te nie mają ograniczeń liniowych, co oznacza, że mogą być stosowane do pomiaru siły korelacji zmiennych niezależnie od tego, czy powiązania między nimi są liniowe, czy nieliniowe (Borkowski i Stańko, 2010). Dlatego też niejednokrotnie są one preferowanymi współczynnikami korelacji (Luszniewicz i Słaby, 1997). Ich konstrukcja opiera się na równości wariancyjnej (Ostasiewicz, Rusnak i Siedlecka, 2006). Przyjmuje się, że ogólna wariancja zmiennej zależnej jest równa sumie wariancji średnich międzygrupowych tej zmiennej i średniej z jej wariancji międzygrupowych. Wariancja międzygrupowa mierzy zróżnicowanie wartości zmiennej zależnej (Y) spowodowane zmiennością zmiennej niezależnej (X), zaś średnia z wariancji międzygrupowych określa tę część zmienności zmiennej zależnej, która jest spowodowana innymi determinantami aniżeli uwzględniona w badaniu zmienna niezależna (Kulesza, 2013).

Stosunek korelacyjny badający siłę zależności zmiennej Y od zmiennej X można obliczyć następująco:

$$e_{yx} = \frac{s(\bar{y}_i)}{s(y)} \quad s^2(\bar{y}_i) = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^k (\bar{y}_i - \bar{y})^2 n_i$$

oraz $s^2(y)$ jest wariancją zmiennej Y

gdzie:

X, Y — badane zmienne,

\bar{y} — średnia arytmetyczna wartości zmiennej Y ,

i — numer wariantu zmiennej X ; $i = 1, 2, \dots, k$,

n_i — liczba wystąpień i -tego wariantu zmiennej X ,

\bar{y}_i — średnia wartość zmiennej Y , przyjmowana, gdy zmienna X przybiera i -ty wariant wartości (i -ta średnia międzygrupowa Y).

Stosunki korelacyjne są miarami niemianowanymi; ich wartości zawierają się w przedziale $[0, 1]$. W przypadku cech nieskorelowanych wartości miar są równe 0, natomiast gdy między badanymi zmiennymi zachodzi zależność funkcyjna, wynoszą 1. Im bardziej wartość wskaźnika korelacyjnego zbliża się do 1, tym zależność korelacyjna jest silniejsza. Warto zaznaczyć, że jeżeli kategorie nie dają się uporządkować według określonej relacji (tak jest np. w przypadku płci czy społeczno-ekonomicznych grup gospodarstw domowych), to stosunek korelacyjny wskazuje tylko na skalę zróżnicowania średnich wartości badanej cechy w tych kategoriach, a więc na coś znacznie słabszego niż zależność.

Analiz statystycznych dokonano z wykorzystaniem programów Statistica 10,0 i Excel. W każdej z nich zmienną Y były wydatki na ubezpieczenia w gospodarstwach domowych (względnie ich udział w wydatkach konsumpcyjnych ogółem), a zmienną X — poszczególne potencjalne czynniki na nie wpływające.

WYNIKI BADANIA

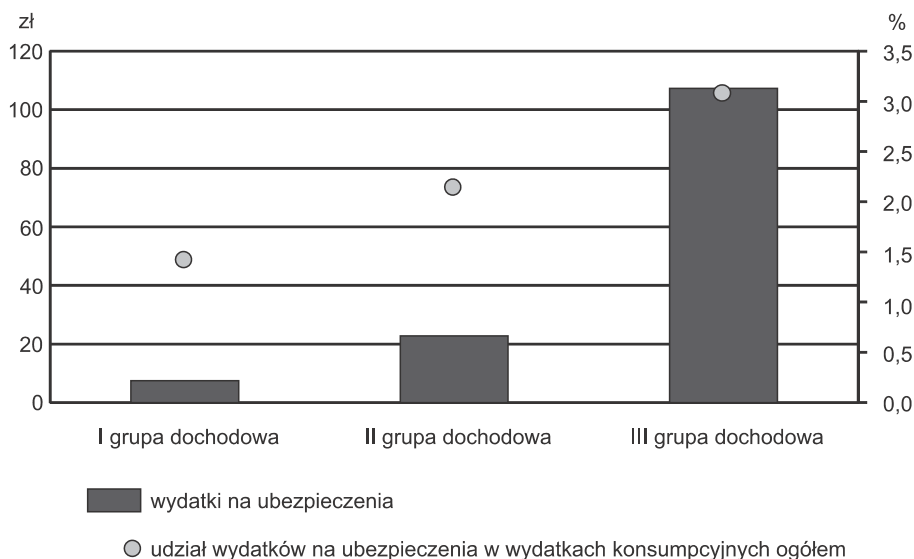
Gospodarstwa domowe podzielono na trzy grupy dochodowe, o miesięcznym dochodzie rozporządzalnym na osobę:

- I — bardzo niskim (nieprzekraczającym 476 zł);
- II — umiarkowanym (powyżej 476 zł i poniżej 4760 zł);
- III — relatywnie wysokim (co najmniej 4760 zł).

Wykazano istotne statystycznie różnice (analiza wariancji $p < 0,05$) między wydatkami na ubezpieczenia w gospodarstwach domowych a dochodem rozporządzalnym na osobę w gospodarstwach domowych; test Scheffego potwierdził ich występowanie w odniesieniu do wszystkich grup dochodowych. Przedstawia je wyk. 1.

Analiza zróżnicowania wydatków na ubezpieczenia dowiodła, że wraz ze wzrostem dochodu rozporządzalnego na osobę zwiększały się wydatki na ubezpieczenia. Miesięcznie wynosiły one: w grupie I — 7,44 zł na osobę, w II — 22,79 zł, a w III — 107,29 zł. Podobnie zwiększał się udział wydatków na ubezpieczenia wraz ze wzrostem zamożności. I tak w grupie I wyniósł on 1,4% wydatków konsumpcyjnych ogółem, a w grupie III — 3,1%.

Wartość stosunku korelacyjnego, mierzącego siłę związku między wydatkami na ubezpieczenia a przynależnością do grup dochodowych, wyniosła 0,135.

WYKR. 1. WYDATKI NA UBEZPIECZENIA W GOSPODARSTWACH DOMOWYCH ZE WZGLĘDU NA GRUPĘ DOCHODOWĄ GOSPODARSTWA DOMOWEGO W 2014 R.

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych GUS (2015).

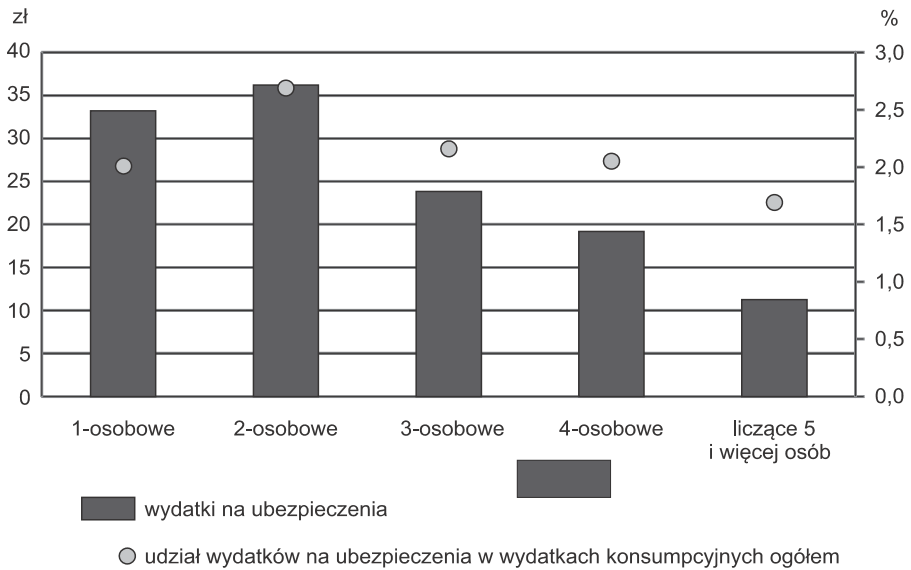
Istotnie statystycznie różnice ($p < 0,05$) wykazano między wydatkami na ubezpieczenia a wielkością gospodarstwa domowego; test Scheffego potwierdził je w odniesieniu do wszystkich typów gospodarstw domowych wyróżnionych ze względu na liczbę osób w gospodarstwie domowym. Zróżnicowanie wydatków przedstawiono na wyk. 2.

Najmniejsze wydatki ponoszono w gospodarstwach domowych liczących 5 i więcej osób (11,24 zł na osobę) oraz w 4-osobowych (19,20 zł), największe zaś w 2-osobowych (36,18 zł) i 1-osobowych (33,20 zł). W gospodarstwach mniejszych odnotowano większy udział wydatków na ubezpieczenia w wydatkach na towary i usługi konsumpcyjne ogółem — od 2,0% w gospodarstwach 1-osobowych do 2,7% w gospodarstwach 2-osobowych; w gospodarstwach liczących 5 i więcej osób wyniósł on 1,7%.

Wartość stosunku korelacyjnego między wielkością gospodarstwa domowego a wydatkami na ubezpieczenia wyniosła 0,123.

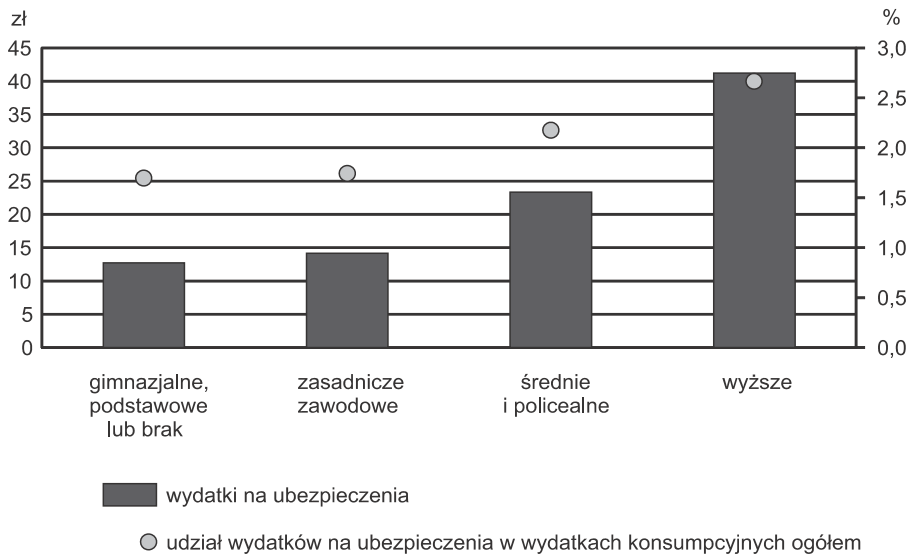
Analiza wydatków na ubezpieczenia w zależności od wykształcenia głowy gospodarstwa domowego nie wykazała istotnych różnic ($p < 0,05$) w wydatkach na ubezpieczenia między gospodarstwami domowymi prowadzonymi przez osoby z wykształceniem co najwyżej gimnazjalnym a prowadzonymi przez osoby z wykształceniem zasadniczym zawodowym (test Scheffego). W przypadku pozostałych typów gospodarstw stwierdzono istotne statystycznie zróżnicowanie wydatków na ubezpieczenia (wykr. 3).

WYKR. 2. WYDATKI NA UBEZPIECZENIA W GOSPODARSTWACH DOMOWYCH ZE WZGLĘDU NA WIELKOŚĆ GOSPODARSTWA DOMOWEGO W 2014 R.

Źródło: jak przy wyk. 1.

WYKR. 3. WYDATKI NA UBEZPIECZENIA W GOSPODARSTWACH DOMOWYCH ZE WZGLĘDU NA WYKSZTAŁCENIE GŁOWY GOSPODARSTWA DOMOWEGO W 2014 R.

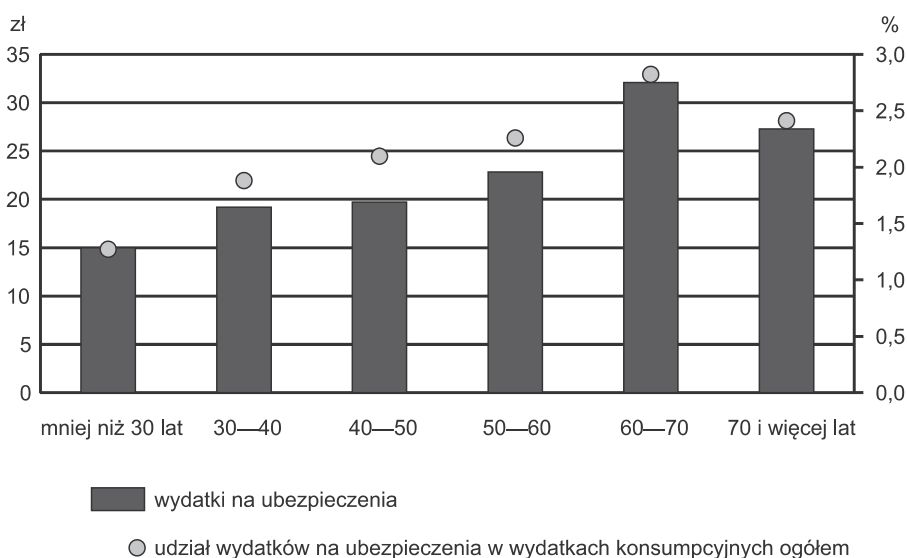
Źródło: jak przy wyk. 1.

Wydatki te zwiększały się wraz z podnoszeniem się poziomu wykształcenia głowy gospodarstwa domowego. W przypadku wykształcenia gimnazjalnego i podstawowego wydatki w gospodarstwach domowych wynosiły 12,73 zł na osobę miesięcznie, a w przypadku wykształcenia wyższego — 41,23 zł. Wzrostowi poziomu wykształcenia towarzyszyło zwiększenie udziału wydatków na ubezpieczenia w wydatkach konsumpcyjnych ogółem — od 1,7% w gospodarstwach prowadzonych przez osoby z najniższym wykształceniem do 2,7% — z wykształceniem wyższym.

Wartość wskaźnika korelacyjnego, mierzącego siłę związku między wykształceniem głowy gospodarstwa domowego a wydatkami na ubezpieczenia na osobę, wyniosła 0,140.

Między wydatkami na ubezpieczenia a wiekiem głowy gospodarstwa domowego wykazano zróżnicowanie istotne statystycznie ($p < 0,05$); nie stwierdzono go jedynie (test Scheffego) w przypadku gospodarstw prowadzonych przez osoby 30—40-letnie i 40—50-letnie (wykr. 4).

WYKR. 4. WYDATKI NA UBEZPIECZENIA W GOSPODARSTWACH DOMOWYCH ZE WZGLĘDU NA WIEK GŁOWY GOSPODARSTWA DOMOWEGO W 2014 R.

Źródło: jak przy wyk. 1.

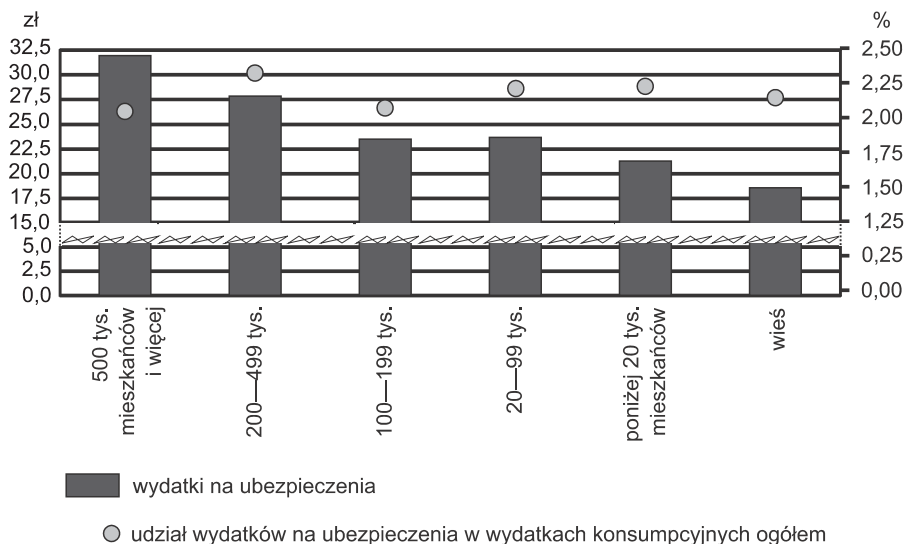
Miesięcznie najmniejsze wydatki na ubezpieczenia odnotowano w gospodarstwach domowych, w których głowa gospodarstwa miała mniej niż 30 lat (14,98 zł na osobę), a następnie w gospodarstwach, w których osoba ta liczyła od 30 do 40 lat (19,19 zł), zaś największe — w gospodarstwach prowadzonych

przez osoby w wieku od 60 do 70 lat (32,10 zł) oraz 70 i więcej lat (27,28 zł). Podobnie kształtował się udział wydatków na ubezpieczenia w wydatkach konsumpcyjnych ogółem, tzn. zwiększały się one wraz z wiekiem głowy gospodarstwa domowego — najwyższy był w grupie osób od 60 do 70 lat (2,8%). W gospodarstwach prowadzonych przez osoby po 70. roku życia udział ów wynosił 2,4%, a w gospodarstwach prowadzonych przez osoby najmłodsze — 1,3%.

Wartość stosunku korelacyjnego między wydatkami na ubezpieczenia a zmienią różnicującą gospodarstwa domowe ze względu na wiek głowy gospodarstwa domowego była znacznie niższa niż w przypadku wcześniej omawianych czynników — 0,066.

Kolejną determinantą istotnie statystycznie różnicującą wydatki na ubezpieczenia w gospodarstwach domowych okazała się klasa miejscowości zamieszkania. Na podstawie testu Scheffego wykazano brak statystycznie istotnych różnic w wydatkach na ubezpieczenia między gospodarstwami domowymi w miastach od 100 tys. do 199 tys. mieszkańców a gospodarstwami w miastach z liczbą mieszkańców od 20 tys. do 99 tys. oraz poniżej 20 tys. mieszkańców; między pozostałymi typami gospodarstw domowych stwierdzono występowanie tych różnic. Obrazuje to wykr. 5.

WYKR. 5. WYDATKI NA UBEZPIECZENIA W GOSPODARSTWACH DOMOWYCH ZE WZGLĘDU NA LOKALIZACJĘ GOSPODARSTWA DOMOWEGO W 2014 R.

Źródło: jak przy wykr. 1.

Najwięcej miesięcznie na ubezpieczenia przeznaczano w wielkomiejskich gospodarstwach domowych (31,79 zł na osobę); wraz ze zmniejszaniem się rozmiaru jednostki osadniczej wydatki te malały (w wiejskich gospodarstwach

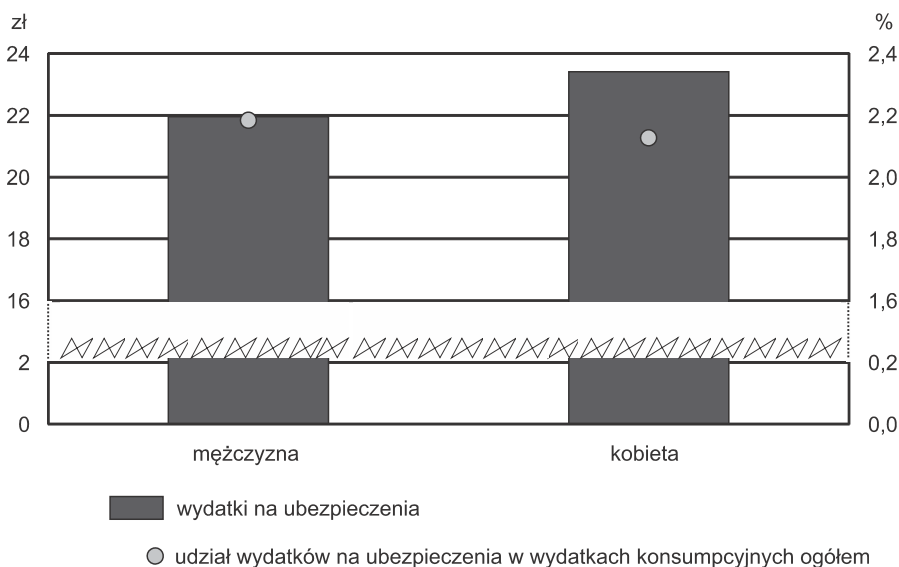
domowych — 18,25 zł). Największy udział wydatków na ubezpieczenia w wydatkach konsumpcyjnych ogółem odnotowano natomiast w gospodarstwach zlokalizowanych w miastach od 200 tys. do 499 tys. mieszkańców (2,3%), a najmniejszy — w gospodarstwach wielkomiejskich (2,0%).

Obliczony wskaźnik korelacyjny wskazał na istotny, choć bardzo niski (0,060) związek klasy miejscowości zamieszkania z wydatkami na ubezpieczenia.

Istotne statystycznie różnice dotyczyły też zależności wydatków na ubezpieczenia od płci głowy gospodarstwa domowego (wykr. 6). Zauważono, że w gospodarstwach domowych prowadzonych przez mężczyzn miesięczne wydatki na ubezpieczenia (21,95 zł na osobę) są nieco mniejsze niż w gospodarstwach prowadzonych przez kobiety (23,41 zł).

Wartość stosunku korelacyjnego między zmienną *płeć głowy domu* a wydatkami na ubezpieczenia wyniosła 0,009, co oznacza, że skala zróżnicowania średnich wartości badanej cechy nie jest wysoka.

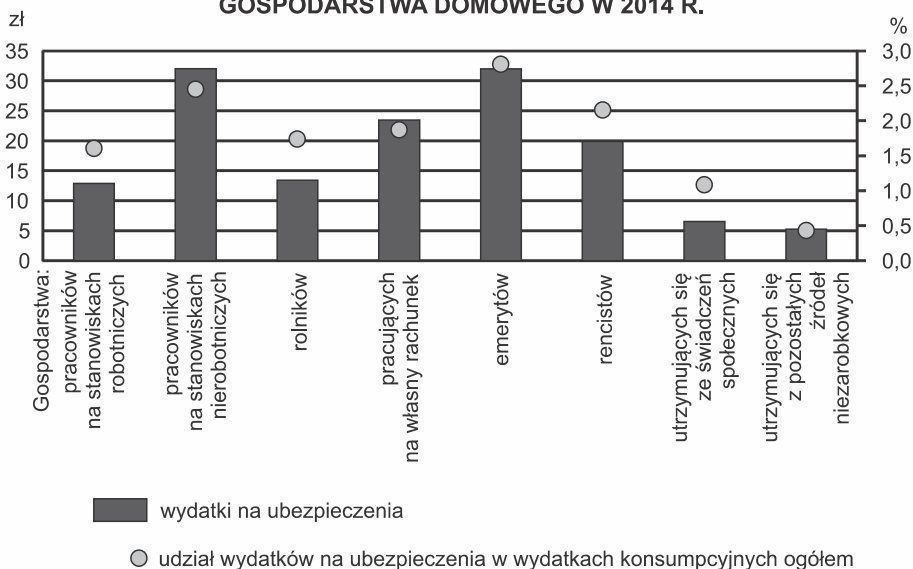
WYKR. 6. WYDATKI NA UBEZPIECZENIA W GOSPODARSTWACH DOMOWYCH ZE WZGLĘDU NA PŁEĆ GŁOWY GOSPODARSTWA DOMOWEGO W 2014 R.

Źródło: jak przy wyk. 1.

Zaobserwowano ponadto istotne statystycznie zróżnicowanie wydatków na ubezpieczenia ze względu na przynależność gospodarstwa domowego do określonej grupy społeczno-zawodowej. Test Scheffego wykazał istotne statystycznie różnice w wydatkach na ubezpieczenia między większością par gospodarstw domowych wyróżnionych ze względu na kategorię społeczno-ekonomiczną. Zależności te przedstawia wyk. 7.

WYKR. 7. WYPADKI NA UBEZPIECZENIA W GOSPODARSTWACH DOMOWYCH ZE WZGLĘDU NA GRUPĘ SPOŁECZNO-EKONOMICZNĄ GOSPODARSTWA DOMOWEGO W 2014 R.

Źródło: jak przy wyk. 1.

Największe miesięczne wydatki na ubezpieczenia ponoszono w gospodarstwach domowych osób pracujących na stanowiskach nierobotniczych (32,04 zł na osobę) oraz emerytów (32,00 zł na osobę); między tymi kategoriami gospodarstw nie odnotowano też różnic istotnych statystycznie (test Scheffego). Najmniejsze wydatki ponoszono w gospodarstwach utrzymujących się ze świadczeń społecznych (6,54 zł na osobę) oraz wśród osób utrzymujących się z pozostałych niezarobkowych źródeł (5,25 zł na osobę). Między tymi dwiema kategoriami, a także między gospodarstwami rencistów i osób pracujących na własny rachunek również nie odnotowano statystycznie istotnych różnic w poziomie wydatków.

Największy udział wydatków na ubezpieczenia w wydatkach konsumpcyjnych ogółem odnotowano w gospodarstwach emerytów (2,8%), a najmniejszy — w gospodarstwach osób utrzymujących się z pozostałych niezarobkowych źródeł (0,4%).

Wartość wskaźnika korelacyjnego, mierzącego siłę związku między kategorią społeczno-ekonomiczną gospodarstwa domowego a wydatkami na ubezpieczenia, wyniosła 0,125, podobnie jak w przypadku związku wydatków na ubezpieczenie z wielkością gospodarstwa.

W przedstawionych analizach uwzględniano jedną zmienną określającą gospodarstwo domowe i jej związek z wydatkami na ubezpieczenia, co wskazuje jedynie na pewne tendencje w zachowaniach członków gospodarstw domowych

o danej cesze. Należy podkreślić, że uśrednione obserwacje pewnych zjawisk w grupach nie muszą dokładnie odzwierciedlać zależności ogólnych. Na zachowania członków gospodarstw domowych wpływa wiele zmiennych — ekonomicznych, społeczno-demograficznych i innych — i to one razem decydują o końcowym rezultacie, czyli o rozdysponowywaniu dochodu na określone potrzeby, w tym na ubezpieczenia.

W kolejnym etapie badania porównano zmiany w wielkości miesięcznych wydatków na ubezpieczenia, jakie nastąpiły między rokiem 2004 a 2014, ze względu na:

- liczbę osób w gospodarstwie domowym — największy wzrost wydatków na ubezpieczenia na osobę (blisko 3,8 razy) nastąpił w gospodarstwach 1-osobowych, z 8,82 zł na osobę w 2004 r. do 33,20 zł w 2014 r.; relatywnie wysoki wzrost wydatków (3-krotny) odnotowano też w gospodarstwach 2-osobowych, natomiast najmniejszy — w gospodarstwach składających się z 5 i więcej osób;
- wykształcenie głowy domu — największy wzrost wydatków nastąpił w gospodarstwach domowych, w których głowa gospodarstwa legitymowała się wykształceniem gimnazjalnym lub niższym (3,8 razy), z 3,36 zł do 12,72 zł, a najmniejszy — w gospodarstwach prowadzonych przez osoby z wyższym wykształceniem (2,5 razy);
- wiek głowy gospodarstwa domowego — największy (4,1 razy) wzrost wydatków odnotowano w gospodarstwach prowadzonych przez osoby w wieku 70 i więcej lat; dość duży (3,5 razy) nastąpił też w gospodarstwach osób 60—70-letnich, natomiast najmniejszy — w gospodarstwach osób w wieku od 50. do 60. roku życia (2,4 razy);
- lokalizacja gospodarstwa domowego — największy (ponad 3,5 razy) wzrost wydatków zaobserwowano w gospodarstwach zlokalizowanych w miastach liczących od 200 tys. do 499 tys. mieszkańców oraz (ponad 3-krotny) w miastach poniżej 99 tys. mieszkańców i na wsiach; w pozostałych lokalizacjach (miasta o liczbie mieszkańców 500 tys. i więcej oraz o liczbie mieszkańców od 100 tys. do 199 tys.) wydatki na ubezpieczenia zwiększyły się 2,5 razy;
- płeć głowy domu — w gospodarstwach domowych prowadzonych przez kobiety nastąpił większy wzrost wydatków na ubezpieczenia (3,5 razy) niż w gospodarstwach prowadzonych przez mężczyzn (2,7 razy).

OMÓWIENIE WYNIKÓW

Z przeprowadzonych analiz wynika, że dochód rozporządzalny to istotna statystycznie i ważna determinanta wydatków na ubezpieczenia. Pozytywny wpływ dochodu rozporządzalnego na ubezpieczenia podkreślano także w innych badaniach (Outreville, 1996; Truett i Truett, 1990; Beck i Webb, 2003). Wskazuje się, że im większa jest skłonność do oszczędzania i im wyższy dochód w go-

spodarstwie domowym, tym większy jest popyt na ubezpieczenia (Bednarczyk, 2011b). Wykazano też (Garczarczyk i Mocek, 2013), że gdy występuje zła koniunktura, konsumenci przy wyborze ubezpieczenia kierują się głównie czynnikami ekonomicznymi, tj. ceną i warunkami ubezpieczenia, a gdy dobra — głównym kryterium wyboru oferty ubezpieczeniowej jest zaufanie do ubezpieczyciela. Można więc oczekiwać, że w miarę bogacenia się społeczeństw zainteresowanie ubezpieczeniami będzie rosło.

Wykształcenie głowy gospodarstwa domowego oraz wielkość gospodarstwa istotnie statystycznie determinowały wydatki na ubezpieczenia; podobnie wiek głowy gospodarstwa domowego, choć związek ten nie był silny. Hammond, Houston i Melander (1967) wykazali, że wiek, wykształcenie i przyzwyczajenia konsumentów pozytywnie wpływały na wzrost sprzedaży ubezpieczeń. Lee i Ferber (1980) wykazali negatywny wpływ wieku na popyt na ubezpieczenia, natomiast w ocenie Śliwińskiego (2011) niejednoznacznie determinował wydatki konsumentów. Shotick i Showers (1994) jako czynniki istotnie determinujące wydatki na ubezpieczenia na życie wskazali: wielkość gospodarstwa domowego, dochody, wiek oraz liczbę osób pracujących w gospodarstwie domowym. Berekson (1972) stwierdził, że popyt na ubezpieczenia silnie determinowany był wiekiem konsumentów oraz liczbą dzieci w gospodarstwie domowym, a Śliwiński (2011) — że zwiększenie liczby dzieci w gospodarstwie domowym oraz wzrost poziomu wykształcenia pozytywnie warunkował popyt na ubezpieczenia.

Różnice pomiędzy rezultatami otrzymanymi przez różnych badaczy wynikają zarówno ze specyfiki zachowań społeczeństw odmiennych narodowościowo, jak i niejednakowych prób badawczych. Relacje między wydatkami na ubezpieczenia a cechami gospodarstw domowych w Polsce, zaobserwowane w badaniu omawianym w niniejszym artykule, pozwalają prognozować wzrost popytu na ubezpieczenia, gdyż z każdym rokiem poziom wykształcenia ludności podnosi się, a prognozy demograficzne wskazują na starzenie się społeczeństwa.

Zaobserwowano pewne zróżnicowanie wydatków na ubezpieczenia w gospodarstwach domowych ze względu na płeć głowy gospodarstwa. Gandolfi i Miners (za: Zeitz, 2003) spostrzegli, że wyższy poziom wykształcenia kobiety w gospodarstwie domowym prowadził do wzrostu wydatków na ubezpieczenia, a Duker (1969) zauważył, że zainteresowanie ubezpieczeniami zależy od tego, czy kobieta zajmuje się domem czy pracą zawodową. W gospodarstwach, w których kobieta zajmowała się wyłącznie prowadzeniem domu, wykazywano większą skłonność do zakupu polisy ubezpieczeniowej niż w tych, w których kobieta pracowała zawodowo.

Wyniki badań wykazały relatywnie niski poziom wydatków na ubezpieczenia wśród rolników. Okazało się też, że zainteresowanie ubezpieczeniami wśród rolników zwiększyłoby się, gdyby ceny ubezpieczeń były niższe, oferty zakładów ubezpieczeń lepiej dostosowane do potrzeb rolników, a załatwianie formalności i wypłata odszkodowań po wystąpieniu szkody następowałyby sprawniej i szybciej (Grodź i Gajda, 2012).

Uzupełnieniem wymienionych badań są analizy przeprowadzone przez Musiał (2015), świadczące o tym, że poziom wydatków na ubezpieczenia w gospodarstwach domowych w latach 2006—2013 wzrastał i że największe kwoty Polacy przeznaczali na ubezpieczenia na życie, a następnie na ubezpieczenia związane z transportem; w dalszej kolejności znajdowały się wydatki na ubezpieczenia związane z mieszkaniem, a najmniej przeznaczano na ubezpieczenia związane ze zdrowiem. Według danych GUS za 2015 rok (GUS, 2016) wydatki na ubezpieczenia na życie wynosiły 10,33 zł na osobę, co stanowiło ok. 46% wydatków na ubezpieczenia ogółem, na ubezpieczenia związane z transportem przeznaczano 6,02 zł na osobę, na ubezpieczenia związane z mieszkaniem i zamieszkiwaniem 4,61 zł na osobę, a na ubezpieczenia na zdrowie – 1,20 zł na osobę.

Podsumowanie

Wyniki badań pozwoliły pozytywnie zweryfikować hipotezę zakładającą, że determinantami najsilniej oddziałującymi na wielkość wydatków na ubezpieczenia w gospodarstwach domowych w Polsce są dochód rozporządzalny na osobę oraz wykształcenie głowy gospodarstwa. Należy jednak zauważyć, że siła związku między wydatkami na ubezpieczenia a wskazanymi zmiennymi nie była zbyt wysoka.

Na podstawie przeprowadzonych analiz można skonstatować, że:

1. Wraz ze wzrostem dochodu rozporządzalnego na osobę w gospodarstwie domowym oraz podnoszeniem się poziomu wykształcenia głowy gospodarstwa rosną wydatki na ubezpieczenia. Dochód rozporządzalny i wykształcenie głowy gospodarstwa domowego stanowią czynniki wpływające z największą siłą na wydatki na ubezpieczenia w gospodarstwach domowych. Zwiększający się dochód rozporządzalny na osobę w gospodarstwie domowym oraz rosnący wskaźnik skolaryzacji pozytywnie wpłyną na rozwój rynku ubezpieczeń — dzięki zwiększeniu wydatków w gospodarstwach domowych przeznaczonych na ubezpieczenia.
2. Wielkość gospodarstwa domowego, wiek i płeć głowy gospodarstwa, źródło utrzymania oraz lokalizacja gospodarstwa istotnie statystycznie różnicują wydatki na ubezpieczenia w gospodarstwach domowych. W gospodarstwach 1- i 2-osobowych odnotowano najwyższe wydatki na ubezpieczenia. Wyższe wydatki na ubezpieczenia zaobserwowano:
 - w gospodarstwach prowadzonych przez kobiety niż w prowadzonych przez mężczyzn;
 - w gospodarstwach zlokalizowanych w największych miastach niż w mniejszych miastach i na wsi;
 - w gospodarstwach prowadzonych przez osoby starsze niż w gospodarstwach osób młodszych.

Starzenie się społeczeństwa oraz zmniejszanie się wielkości gospodarstwa domowego powinny w przyszłości prowadzić do wzrostu zainteresowania ubezpieczeniami.

3. Największy wzrost wydatków na ubezpieczenia między rokiem 2004 a 2014 odnotowano w gospodarstwach domowych osób po 70. roku życia, gospodarstwach 1-osobowych oraz tych, w których głowa gospodarstwa ma najniższe wykształcenie.

Omówione badanie sugeruje, w jakich kierunkach mogą być prowadzone dalsze analizy — z zastosowaniem metod regresji wielorakiej, np. doboru zmiennych metodami regresji krokowej, metod klasyfikacyjnych. Można też sądzić, że pożyteczne byłoby wykonanie porównań z użyciem metody k -średnich dla zmiennych mających charakter ilościowy oraz przeanalizowanie rozkładów wydatków na ubezpieczenia z użyciem skategoryzowanych histogramów względnie wykresów skrzynkowych (*box-plot*). Uzyskanie bardziej wnikliwych informacji o rozwoju rynku ubezpieczeniowego i udziale w nim popytu na ubezpieczenia ze strony gospodarstw domowych wymaga przeprowadzenia badań jakościowych. Mogą one posłużyć praktykom gospodarczym, gdyż ekonomiczne i społeczno-demograficzne cechy gospodarstw domowych wskazują, w jakich typach gospodarstw zainteresowane ubezpieczeniami jest największe, a w jakich najmniejsze. Na podstawie danych z badań można wskazać typy gospodarstw domowych, do których warto kierować rozszerzony wachlarz ubezpieczeń, oraz takie, w których wydatki na ubezpieczenia są znikome, czyli wobec których należałoby podjąć działania uświadamiające konsumentów o znaczeniu usług ubezpieczeniowych.

dr inż. Marlena Piekut — Politechnika Warszawska

LITERATURA

- Adrych-Brzezińska, I. (2015). Obowiązek informacyjny w umowach ubezpieczenia zawieranych na odległość z udziałem konsumentów. *Wiadomości Ubezpieczeniowe*, (2), 19—34.
- Bagińska, E. (2015). Ustawa o prawach konsumenta z 30 maja 2014 r. — geneza, znaczenie i zakres zastosowania w sektorze usług ubezpieczeniowych. *Wiadomości Ubezpieczeniowe*, (2), 3—18.
- Beck, T., Webb, I. (2003). Economic, Demographic, and Institutional Determinants of Life Insurance Consumption Across Countries, *World Bank Economic Review*, 17(1).
- Bednarczyk, T. H. (2011a). Działalność sektora ubezpieczeniowego a wzrost gospodarczy. *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu*, 228, 23—30.
- Bednarczyk, T. H. (2011b). Ekonomiczne i instytucjonalne czynniki rozwoju ubezpieczeń. *Wiadomości Ubezpieczeniowe*, (4).
- Bednarczyk, T. H., Jańska, A. (2013). Ubezpieczenie jako metoda ograniczania ryzyka szkód środowiskowych małych i średnich przedsiębiorstw. *Problemy Zarządzania*, (2), 45—59.
- Berekson, L. L. (1972). Birth order, anxiety, affiliation and the purchase of life insurance. *Journal of Risk and Insurance*, (39).
- Borkowski, B., Stańko, S. (2010). Uwagi dotyczące wykorzystania i stosowania metod ekonometrycznych w badaniach ekonomicznych. *Roczniki Nauk Rolniczych*, 97(2).

- Duker, J. M. (1969). Expenditure for life insurance among working-wife families. *Journal of Risk and Insurance*, (39).
- Garczarczyk, J., Mocek, M., Skikiewicz, R. (2014). *Zachowania gospodarstw domowych na rynku usług finansowych w warunkach zmiennej koniunktury*. Warszawa: CeDeWu.
- Garczarczyk, J., Mocek, M. (2013). Stan koniunktury a czynniki kształtujące zachowania polskich gospodarstw domowych na rynku usług ubezpieczeniowych. *Handel Wewnętrzny*, (nr specjalny marzec—kwiecień), 37—52.
- Grodź, M., Gajda, D. (2012). Ubezpieczenia rolnicze i świadomość ubezpieczenia rolników. *Wiadomości Ubezpieczeniowe*, (1), 99—110.
- GUS. (2005). *Badania budżetów gospodarstw domowych w 2004 roku*, dane niepubl.
- GUS. (2015). *Badania budżetów gospodarstw domowych w 2014 roku*, dane niepubl.
- GUS. (2016). *Budżety gospodarstw domowych w 2015 roku*. Warszawa: GUS.
- Hammond, J. D., Houston, D. B., Melander, E. R. (1967). Determinants of household life insurance premium expenditure: an empirical investigation. *Journal of Risk and Insurance*, (34).
- Kowalewski, E., Ziemiak, M. P. (2015). Ustawa reklamacyjna a obrót ubezpieczeniowy, cz. 1. *Wiadomości Ubezpieczeniowe*, (3), 21—52.
- Kulesza, M. (2013). Analiza zależności wskaźników sytuacji gospodarczej Polski od wskaźników innych państw UE. *Zeszyty Naukowe Wydziału Zamiejscowego w Chorzowie Wyższej Szkoły Bankowej w Poznaniu, Współczesna ekonomia wobec załamania koniunktury gospodarczej*, (15), 25—48.
- Lee, C. L., Ferber, R. (1980). Acquisition and accumulation of life insurance in early married life. *Journal of Risk and Insurance*, (47).
- Lemkowski, M. (2002). Materialna ochrona konsumenta. *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny*, 64(3), 67—96.
- Luszniewicz, A., Słaby, T. (1997). *Statystyka stosowana*. Warszawa: PWE.
- Malinowska, K. (2014). Consumer protection in e-insurance in European Union law. *Wiadomości Ubezpieczeniowe*, (4), 39—56.
- Musiał, M. (2015). Ubezpieczenie jako narzędzie zarządzania ryzykiem w procesie gospodarowania finansami osobistymi. *Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia*, 1(74), 723—732.
- Ostasiewicz, S., Rusnak, Z., Siedlecka, U. (2006). *Statystyka — elementy teorii i zadania*. Wrocław: Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu.
- Outreville, F. J. (1996). Life Insurance Markets in Developing Countries. *The Journal of Risk and Insurance*, 63(2).
- Shotick, J. A., Showers, V. E. (1994). The effect of household characteristics on demand for insurance: a tobit analysis. *Journal of Risk and Insurance*, (64).
- Strupczewski, G., Thlon, M. (2014). Wykorzystanie techniki zatrzymania ryzyka przez średnie i duże przedsiębiorstwa w Polsce w świetle badań ankietowych. *Wiadomości Ubezpieczeniowe*, (3), 31—56.
- Śliwiński, A. (2011). Popyt na ubezpieczenia na życie w świetle badań światowych. *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu* (175).
- Truett, L. J., Truett, D. B. (1990). The demand for life insurance in Mexico and the United States: a comparative study. *Journal of Risk and Insurance*, (57).
- Wątroba, J. (2004). *Analiza wariancji. Materiały kursowe*. Kraków: Statsoft.
- Wicka, A. (2015). Wydatki na ubezpieczenia w gospodarstwach domowych rolników w latach 2009—2013. *Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu*, 17(5).
- Zeitz, E. N. (2003). An examination of the demand for life insurance. *Risk Management and Insurance Review*, 6(2).

Summary. *The aim of the research is to present the differentiation of expenditure on insurance in various types of Polish households. Research material consisted of data from surveys of household budgets conducted by Statistics Poland in the years 2004 and 2014. Correlation and variance analysis were used to determine the dependence of insurance expenditure on: disposable income per capita, household size, education, age and sex of the head of the household, household socio-economic group and class of the place of residence. The factors which had the greatest impact on insurance expenditure were disposable income per capita and education of the head of the household.*

Keywords: household, insurance, household expenditures, types of households.